

ნეოპატრიმონიალიზმი და პარტიული კლიენტელიზმი

ქარელი თეიმურაზ

ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
პოლიტოლოგიის ინსტიტუტი

აბსტრაქტი. სტატიაში განხილულია პოსტსაბჭოთა სივრცეზე პარტიული სისტემების ფორმირების თავისებურებები. პროცესების სპეციფიკის გასაგებად აქცენტი კეთდება პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების განვითარების ინვერსიულ ლოგიკაზე, რომლის საბაზო თავისებურებებიც შეიძლება პატრიმონიალიზმის ცნებით აიხსნას. მოცემული კონტექსტით განხილულია პოლიტიკური პარტიების ფუნქციონირების თავისებურებები, მათი ძირითადი ამოცანები, აგრეთვე აღწერილია „ხელისუფლების პარტიის“ შექმნის ლოგიკა. სტატიაში განხილულია „სახელისუფლებო პარტიის“ ცნების საკვანძო კრიტერიუმები, როგორც არჩევნებზე მისი თანმიმდევრულად და სტაბილურად გამარჯვების უნარი, ხელისუფლებაში ყოფნის ხანგრძლივობა, ასევე საკადრო კონტროლი მთავრობაზე. საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ დისკურსში სახელისუფლებო პარტია პრივილეგირებულ იდეოლოგიურ ველს იკავებს და კონკურენტებთან შედარებით ამომრჩევლისადმი აპელირების უფრო ფართო შესაძლებლობა აქვს. ამავდროულად პარტიის დომინანტურობა არა მხოლოდ გარეგნულად ვლინდება (ხელისუფლებაში ყოფნით), არამედ შინაგანადაც - ეფექტიანი პოლიტიკური არჩევანის განხორციელების უნარით. გააანალიზებულია დომინანტური პარტიის სისტემის მდგრადობის ფაქტორები: მმართველი პარტიის მიერ საარჩევნო სისტემის უპირატესობების ეფექტიანად გამოყენების უნარი; მდგრადი კავშირები ყველაზე შეძლებულ სოციალურ ჯგუფებთან და უმსხვილეს კორპორაციებთან, პრივილეგირებულ ეთნიკურ ან ენობრივ სოციალურ ჯგუფებთან; მედია-რესურსებისადმი ხელისუფლების პარტიის პრივილეგირებული წვდომა. ეს ფაქტორები არადომინანტურ (პოლიცენტრულ) პოლიტიკურ სისტემებშიც ვლინდებიან. მაგრამ, სახელისუფლებო პარტიების სისტემებისთვის დამახასიათებელია ის, რომ ისინი მოქმედებენ ერთობლიობაში, აძლევენ რა ხელისუფლების პარტიას კუმულაციური ეფექტის ხარჯზე მრავალშრიან დაცვას. ცალკე ყურადღება ეთმობა კლიენტელისტური პოლიტიკის ფენომენს, პატრონაჟს, რომელსაც სახელისუფლებო პარტია აქტიურად იყენებს პოლიტიკური მობილიზაციის სტრატეგიის სახით. ამავდროულად, თუ კლიენტელიზმის მიერ შეტანილი დისკრიმინაცია ინტენსივობის ისეთ დონეს აღწევს, რომელიც კლიენტებს არჩევანის უფლებას ართმევს, ის უკვე დემოკრატიის ნორმებს აღარ შეესაბამება.

საკვანძო სიტყვები: პარტიული სისტემა, ნეოპატრიმონიალიზმი, კლიენტელიზმი, კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელი, პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციები, სახელისუფლებო პარტია.

შესავალი

პარტიული სისტემის ჩამოყალიბების ანალიზი პოსტსაბჭოთა გარდაქმნების ზოგადი ლოგიკისგან მოწყვეტით შეუძლებელია.

პოსტსაბჭოთა სივრცეზე ტრანსფორმაცია თანამედროვე სოციალურ-პოლიტიკური თეორიისთვის სერიოზულ გამოწვევად იქცა. აღმოჩნდა, რომ პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების პოლიტიკური დინამიკის ტრანზიტოლოგიური ინტერპრეტაცია ვერ უპასუხებს პრინციპულ კითხვას: რატომ ვერ გახდა პოსტსაბჭოთა სივრცეზე დემოკრატიის წარმოშობა ღია პოლიტიკური ბრძოლის არაპირდაპირი შედეგი. 1990-იანი წლების გამოცდილებამ ნათლად აჩვენა, რომ კომუნიზმის დანგრევას და შემდგომ ტრანსფორმაციებს აუცილებლად არ მოსდევს დემოკრატიული მოწყობის სხვადასხვა ფორმების დამკვიდრება.

პოსტსაბჭოთა რეალიების აღწერის ნებისმიერი მცდელობა ისეთი ტიპის კატეგორიების გამოყენებით როგორცაა „ჰიბრიდული რეჟიმი“, ტერმინი „დელეგატური დემოკრატია“ და ა.შ, სულ უფრო მეტად ცხადყოფს, რომ ყოფილი საბჭოთა ქვეყნები „დემოკრატიაზე გადასვლის“ შესახებ საყოველთაოდ გაზიარებული წარმოდგენების მიღმა რჩებიან. პრობლემა იმაშია, რომ ამ კონცეფციის შესწავლის მრავალწლიანმა გამოცდილებამ თავად დემოკრატიის გაგებამდე ვერ მიგვაახლოვა. ე.წ. ტრანზიტოლოგიების უმეტესობა, დევიდ ჰელის კონცეფციაზე დაყრდნობით, თავისი კვლევების საფუძვლად ორი კონცეფტური სქემიდან ერთ-ერთს ირჩევს. ესენია: 1) შუმპეტერის „შეჯიბრებითი ელიტიზმი“, რომელშიც მთავარი კრიტერიუმი თავისუფალი და პატიოსანი არჩევნებით სამთავრობო თანამდებობების დაკავებაა; 2) რობერტ დალის „პოლიარქიის კონცეფცია“, რომლის ქვაკუთხედია პარტიციპაციის დონე და შეჯიბრებითობა. ვფიქრობთ, არც შუმპეტერის ერთგანზომილებიანი და არც დალის ორგანზომილებიანი სქემები ბინარული მახასიათებლებით ვერ აიხსნება და „თავისუფალი და სამართლიანი არჩევნების“ უბრალო ელექტორალური ტესტიც კი „პოლიტიკური მანქანების“ და „ხელისუფლების პარტიის“ ეპოქაში არცთუ რელევანტური ჩანს, როდესაც ხმის მიცემის შედეგებს - კონკურენციის არსებობის დროსაც კი - მეტწილად მმართველი წრეების მიერ მასების ადმინისტრაციული მობილიზების პოტენციალი განაპირობებს, რომ აღარაფერი ითქვას კამპანიის წარმართვის სისტემატურ უთანასწორობაზეც კი, როგორც ეს იყო ბოლო არჩევნებში საქართველოში. აღმოსავლეთ ევროპის და ლათინური ამერიკის ქვეყნებში დემოკრატია არის სისტემა, რომლის დროსაც პარტიები აგებენ არჩევნებს. მაშასადამე, ეს არის სიტუაცია, როდესაც არჩევნები პრინციპულად არ ცვლის ძალთა თანაფარდობას პარლამენტში, აგრეთვე გავლენას არ ახდენს ახალი პოლიტიკური კურსის შემუშავებაზე, თუმცა კი, პლურალისტურ პოლიტიკურ გარემოში ტარდება. ცხადია, ასეთი სისტემა ვერ იქნება დემოკრატიული. სწორედ ამიტომ პოლიტიკის მეცნიერებაში პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოებში რეჟიმული ცვლილებების ალტერნატიულ ინტერპრეტაციაზე მოთხოვნა იზრდება.

სტატიაში სწორედ ეს პრობლემაა წინა პლანზე წამოწეული, განსაზღვრულია პოსტსაბჭოთა პარტიული სისტემების თავისებურებები, ამ თეზისის დასასაბუთებლად კი მივმართავთ პოსტსაბჭოთა განვითარების ნეოპატრიმონიალურ ინტერპრეტაციას.

პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციების ნეოპატრიმონიალური ბუნება

ტრანსფორმაციების სპეციფიკის გასაანალიზებლად გამოდგება პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების და ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის, აგრეთვე ლათინური ამერიკის სახელმწიფოების განვითარების ლოგიკა. ამ განსხვავების ფესვებს ჩვენ თავად პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების განვითარების ინვერსიულ ლოგიკაში ვხედავთ, რაც დემოკრატიზაციის პროცესის შემდეგ რაციონალური ბიუროკრატიზაციის განხორციელებასა და ნაციონალური სახელმწიფოს მშენებლობაში მდგომარეობს. ტ. კუზიოს აზრით „პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების უმეტესობამ დემოკრატიზაციის და მარკეტიზაციის პროცესები იმ ზოგიერთი მნიშვნელოვანი ნაციონალურ-სახელმწიფოებრივი მახასიათებლის არარსებობის პირობებში დაიწყო, რაც საბაზრო ეკონომიკის და ლიბერალური დემოკრატიის შექმნის პროექტის წარმატებული რეალიზაციის აუცილობელ პირობებს წარმოადგენენ“ (Kuzio, 2001, 171).

ეს განსხვავება გვიბიძგებს პოსტსაბჭოთა განვითარების შესწავლაში პერსპექტიული მიდგომების ძიებისკენ. სახელდობრ, სავარაუდოა, რომ პოსტსაბჭოთა პოლიტიკური განვითარების, პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების რეჟიმული დინამიკის გაგების მნიშვნელოვანი თავისებურება შეიძლება ნეოპატრიმონიალიზმის ცნებით აიხსნას. ისრაელელმა სოციოლოგმა შ. ეიზენშტადტმა სცადა მაქს ვებერის პატრიმონიალიზმის კონცეფციის მოდერნიზება და **ნეოპატრიმონიალიზმის** კომპლექსური თეორია ჩამოაყალიბა. მისი აზრით ნეოპატრიმონიალური რეჟიმების წარმოშობა მოდერნიზაციის და თანამედროვე სახელმწიფოს მშენებლობის პოლიტიკის ჩავარდნის პასუხია. ეს არის ტრადიციონალიზმის და თანამედროვე სახელმწიფოს ელემენტების სიმბიოზი.

მკვლევრები ნეოპატრიმონიალური სისტემების ფუნქციონირების სამ ძირითად პრინციპს გამოყოფენ: 1) პოლიტიკური ცენტრი გამოყოფილია პერიფერიისგან, მის ხელშია ხელისუფლების პოლიტიკური, ეკონომიკური და სიმბოლური რესურსები; 2) სახელმწიფო იმართება როგორც მმართველი ჯგუფების კერძო მფლობელობა; 3) თანამედროვე პოლიტიკურ-ეკონომიკურ ურთიერთობებში ხდება ეთნიკური, კლანური, რეგიონული და ნათესაური კავშირების აღწარმოება. უნდა ითქვას, რომ სახელმწიფოსა და საზოგადოების ურთიერთობების და ანგარიშვალდებულებისა და წარმომადგენლობის საკითხის ახსნა ვერ მოხერხდება ამ არაფორმალური გორგალის, ქართველთა ცხოვრებაში ჩახლართული ქსელების გარეშე.

ნეოპატრიმონიალური სისტემების ფუნქციონირებაში სტრუქტურა წარმომქმნელ როლს ასრულებს **კლიენტელიზმი**. ეს არის პირადი დამოკიდებულების ურთიერთობები, სადაც პატრონის ეკონომიკური და სახელისუფლებო რესურსები კლიენტების პოლიტიკურ და ელექტორალურ ლოიალურობაზე იცვლება. მოცემული პრაქტიკების აღწარმოება აიხსნება რაციონალური ტიპის ურთიერთქმედების ოფიციალური არხების განუვითარებლობით, ამიტომ სხვადასხვა ინტერესების ტრანსლიაციის ფუნქცია კლიენტურ-პატრონაჟული ურთიერთობების მექანიზმის მეშვეობით ხორციელდება.

ამის შედეგია ნეოპატრიმონიალური პოლიტიკური რეჟიმების კიდევ ერთი მნიშვნელოვანი თავისებურება, სახელდობრ ხელისუფლების პერსონალიზაციის სიდიდე. როგორც ითქვა, ამ მოვლენის მიზეზია პოლიტიკური პროცესის სუსტი რაციონალიზაცია, რაც განაპირობებს ძალაუფლებაზე (ბელადზე, თავადზე, მეფეზე)

ტრადიციული წარმოდგენების პროექციას თანამედროვე სინამდვილეზე. ამრიგად, პოლიტიკური რეჟიმისადმი ლოიალურობა ლიდერის პიროვნებისადმი ლოიალურობით განისაზღვრება, პოლიტიკური პროგრამები კი მეორეხარისხოვან როლს ასრულებენ.

ნეოპატრიმონიალური ერთობის პოლიტიკური კულტურის მთავარი თავისებურებაა *კორუფცია*, რომელიც არა მხოლოდ საყოველთაოდ მიღებული ქცევის მოდელია, არამედ პოლიტიკური და ეკონომიკური მიზნების მიღწევის მნიშვნელოვანი არხიცაა.

ამრიგად, პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციების ნეოპატრიმონიალური ბუნების გაგება „ჰიბრიდული რეჟიმების“, „ავტორიტარული დემოკრატიის“, არაფორმალური ინსტიტუტების თეორიულ მოდელში კონცეფტური დაზუსტების, ასევე, პოსტსაბჭოთა პარტიული სისტემის ფუნქციონირების თავისებურების უფრო ღრმა გაგების შესაძლებლობას იძლევა.

პოლიტიკური პარტიების ადგილი ნეოპატრიმონიალური ხელისუფლების სისტემაში

პოსტსაბჭოთა სივრცის პოლიტიკური სისტემის კონცეფტური თავისებურებების განხილვის შემდეგ, შეგვიძლია გადავიდეთ მის მდგენელზე - პარტიულ სისტემაზე. ამისთვის აუცილებელია სახელმწიფო ხელისუფლების სისტემაში ამ ქვესისტემის როლის გარკვევა.

მაშ ასე, პოსტსაბჭოთა განვითარების ნეოპატრიმონიალური ლოგიკისადმი აპელირებისას გამოგვაქვს დასკვნა, რომ ხელისუფლების სისტემაში წამყვანი ადგილი უკავიათ ნეოპატრიმონიალური ბიუროკრატიის წარმომადგენლებს; ისინი პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესის ძირითადი აგენტები არიან.

მმართველის ფიგურის გარშემო (არა აქვს მნიშვნელობა ფორმალურია მისი ძალაუფლება თუ არაფორმალური) იქმნება კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელი, რომლის სტრუქტურა წარმომქმნელ ელემენტსაც ამ ფიგურაზე ჩაკეტილი პირადი კავშირების სისტემა წარმოადგენს. ამ არაფორმალური ინსტიტუტის ხელშია „დღის წესრიგის“ ფორმირება, რაც საზოგადოებაში როგორც ცალკეული პარტიის, ასევე მთლიანად სახელმწიფოს ზემდგომობის პრობლემას უკანა პლანზე გადასწევს.

ამდენად, პოლიტიკური პროცესის პერიფერიაზე ინაცვლებენ პოლიტიკური ველის ისეთი კომპონენტები როგორცაა: პარტიები, ინტერესთა ჯგუფები, საზოგადოებრივი ორგანიზაციები, პროფკავშირები. შედეგად ხელისუფლების სისტემაში ხორციელდება „კოპერნიკისეული გადატრიალება“, სადაც უკვე მთავრობის მოქმედებას პარტიები კი არ აკონტროლებენ, არამედ, პირიქით, სახელმწიფო ხელისუფლება პარტიებს მოაქცევს მისთვის საჭირო არტახებში და არსებითად, პარტიებს სახელმწიფო აპარატის დანამატად აქცევს.

მთავრობის პატრონაჟით მმართველი პარტიები ნეოპატრიმონიალურ საზოგადოებაში შემდეგ ფუნქციებს ასრულებენ: ა) სახელმწიფო აპარატში ხელმძღვანელი კადრების დაწინაურების კონტროლი; ბ) ხელისუფლების მიზნების მასობრივი მხარდაჭერის ორგანიზება; გ) მასების იდეოლოგიური დამუშავება; დ) საზოგადოებრივ-საჯარო სფეროების პატრიმონიალური პრივატიზაცია და მმართველი დაჯგუფებების წევრებს შორის მისი შემდგომი განაწილება. ეს უკანასკნელი ფუნქცია არის კიდევ, სინამდვილეში, პარტიული მექანიზმის რეალური დანიშნულება.

საპარლამენტო ორგანოები კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელის ზედაფენასა და

საზოგადოების სხვა ფენებს შორის კლიენტურ-პატრონაჟული ურთიერთობის ინსტიტუციონალიზაციის ერთ-ერთი საშუალება ხდება. ამდენად, შეიძლება მსჯელობა პოლიტიკური პარტიების როლის ღრმა ტრანსფორმაციაზე, სადაც ნეოპატრიმონიალურ სისტემაში პოლიტიკური ბრძოლის არსია მმართველის (ფორმალურის თუ არაფორმალურის) კეთილგანწყობის მოპოვება და მფარველობისთვის ბრძოლა და არა პოტენციური ამომრჩევლების ხმებისთვის ბრძოლა.

ამ კონტექსტით შეიძლება საუბარი „ხელისუფლების პარტიის“ ფენომენზე, რომელიც პოსტსაბჭოთა პარტიული მშენებლობის „ნოუ-ჰაუ“ გახდა. აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებისგან განსხვავებით, სადაც ელიტების ტრანსფორმაცია პარტიული კონკურენციის საფუძველზე მიმდინარეობდა და პარტიებს თანდათანობით ხელისუფლების დაპყრობის და შენარჩუნების ფუნქცია მიეკუთვნა, ყოფილი საბჭოთა ქვეყნების უმეტესობაში ახალი ელიტების ფორმირება სხვა საფუძველზე ხდებოდა. სწორედ ამ საფუძველს წარმოადგენს განვითარების ნეოპატრიმონიალური ლოგიკა კლიენტურ-პატრონაჟული ურთიერთობების დომინირებით.

აღმასრულებელი ხელისუფლება საპარლამენტო არჩევნებში მონაწილეობისთვის ქმნის „სახელისუფლებო პარტიას“ („დომინანტურ პარტიას“). როგორც აღინიშნა, ნეოპატრიმონიალურ საზოგადოებაში ხელისუფლება ბიუროკრატის ხელშია, რომელიც ინკორპორირებულია კლიენტურ-პატრონაჟულ ქსელში, მისი ხელმძღვანელია. მმართველს (პრეზიდენტს, პრემიერს, არაფორმალურ ლიდერს და სხვ.) სტატუს-ქვოს შესანარჩუნებლად აუცილებლად სჭირდება პოლიტიკური მეწარმეების ლოიალობის, ასევე მასების მხარდაჭერის უზრუნველყოფა. ასე წარმოიშვება ქსელური ორგანიზაციის შექმნის იდეა, რომელიც მისი სახელით და მისი ინტერესებისთვის იმოქმედებს.

ზემოაღნიშნული კვაზი-პარტიების ძირითადი ამოცანებია: პირველი, „პირდაპირი კონტაქტის“ დამყარება სახელმწიფოსა და მასებს შორის ამ უკანასკნელის შემდგომი იდეოლოგიური დამუშავებით და გარკვეული მსოფლმხედველობის თავსმოხვევით; მეორე, კლიენტური ურთიერთობების ქსელის შექმნა, რომელიც კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელის ბატონობის ბაზას აყალიბებს; მესამე, მთავრობის მიზნების მასობრივი მხარდაჭერის ორგანიზება. ცხადია, „სახელისუფლებო პარტიის“ შექმნა - მმართველი ელიტის აბსოლუტურად რაციონალური ქცევაა ნეოპატრიმონიალურ საზოგადოებაში „პატრონ-კლიენტის“ ტიპის სოციალური კავშირების ფორმირების გზაზე. საქართველო ედვარდ ბენფილდის მიერ აღწერილ ამორალურ „ოჯახობას“ ჰგავს, (Banfield, 1958) სადაც სოციალური ნდობისა და ავტორიტარული სახელმწიფო იძულების არარსებობას, - გამოწვეულს იმავე ბენფილდის სიტყვებით რომ ვთქვათ, კოლონიალიზმის გამოცდილებითა და დეფიციტით, - მიყვარათ პირად კონტაქტებთან და არა კანონებთან (სხვათა შორის, ეს ისახება ქართულ სიტყვაში, „უპატრონო“. უპატრონოს ხშირად ხმარობენ ადამიანისადმი სიბრაალულის გამოსახატავად, ხან კი მთლიანად საქართველოს ეხება ეს სიტყვა).

დასკვნა

შევაჯამოთ ჩვენი კვლევის შედეგები.

პოსტსაბჭოთა ტრანსფორმაციების კვლევა მთელი სოციალურ-პოლიტიკური თეორიისთვის სერიოზული გამოცდაა. „დასავლურმა“ მიდგომებმა მთლიანობაში პოსტ-სსრკ ქვეყნების ცვლილებების სპეციფიკა სრულად ვერ ახსნა. ამდენად,

პოსტსაბჭოთა განვითარების მნიშვნელოვანი თავისებურებები და სახელმწიფოთა რეჟიმული სპეციფიკის გაგების ძალზე მნიშვნელოვანი თავისებურებები შეიძლება ნეოპატრიმონიალიზმის ცნებით გამოიხატოს.

პოსტსაბჭოთა სახელმწიფოების ხელისუფლების სისტემაში წამყვანი ადგილი უკავია ნეოპატრიმონიალურ ბიუროკრატიას, ის არის პოლიტიკური და ეკონომიკური პროცესის ძირითადი აგენტი. მმართველის ფიგურის გარშემო ყალიბდება რენტორიენტირებული პოლიტიკური მეწარმეებიდან შემდგარი კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელი, რომელთა საქმიანობის ძირითადი მოტივია რენტის ძიება (rent-seeking). კენ ჯოვიტი ამბობს, რომ „კვაზილეგალური და უკანონო ეკონომიკური საქმიანობის სპონსორობამ (კომუნისტური) კადრების მფარველების მიერ პატრონაჟი მთელ საბჭოთა ეკონომიკას მოსდო“ (Jowitt. 1992, 144-145). საქართველოს განსაკუთრებით გამოარჩევენ ხოლმე ამ შემთხვევებში, მაგრამ მდგომარეობა ძალზე განსხვავებული არ იყო სხვა დანარჩენ საბჭოთა რესპუბლიკებშიც. რენტაზე ორიენტირებული კომუნისტური ნომენკლატურის მიერ „სახელმწიფოს მიტაცება“, საერთო თვისება იყო თითქმის ყველა პოსტსაბჭოთა ხელმძღვანელისთვის.

ხელისუფლებები მიდიან და მოდიან, მფარველსა და პატრონაჟულ სისტემას კი ფეხი არ მოუცვლია მთავრობიდან. ჩინოვნიკების ასაკი გაახალგაზრდავდა, მაგრამ ისინი წინამორბედების მსგავსად, ისეთივე ჩაკეტილ სივრცეში, ერთმანეთში ანაწილებენ სამუშაო ადგილებს. ეროვნული გამოცდების დანერგვა და კორუმპირებული საგზაო პოლიციის დათხოვნა, რა თქმა უნდა, კარგი საქმეა, მაგრამ ხალხისთვის, სამსახურის არარსებობის ფონზე, შეიძლება ახლა უფრო მნიშვნელოვანი გახდეს მფარველი-პატრონი. ძველი საბჭოთა თანაბარ შესაძლებლობათა პოლიტიკა, რომელიც ქალებსა და არაქართველებს ეხმარებოდა, აღარ ტარდება. კლიენტელიზმი შეთავსებადია დემოკრატიასთან, შეიძლება მან ხელი შეუწყოს კიდევ დემოკრატის განვითარებას გარდამავალ პერიოდში, რადგან პოლიტიკოსი გარიგებებს ჰპირდება ხალხს კარგად მოქცევის სანაცვლოდ. მაგრამ სანამ ქართული საზოგადოება შეწყუბუღებულია უმუშევრობით, დაქირავებულთა დაცვის მექანიზმების უქონლობით და სანამ სულ უფრო ღრმავდება უფსკრული შეძლებულთა და უქონელთა შორის, „ვის იცნობთ და ვინ ვის იცნობს“, ძალას არ დაკარგავს (სტივენს. 2012, 189-192).

ასევე, პარტიულ სისტემაში მიმდინარეობს კლიენტელისტური საზოგადოების თავისებურებების აღწარმოება. პოლიტიკური პარტიები მეტწილად იბრძვიან არა ამომრჩევლების ხმებისთვის, არამედ კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელის იერარქიაში სარფიანი ადგილის დასაკავებლად. ამრიგად, მთავრობას პოლიტიკური პარტიები კი არ აყალიბებენ და ეს უკანასკნელი კი არ ამღევენ ტონს პოლიტიკურ პროცესს, არამედ სახელმწიფო ადმინისტრაცია ქმნის ორგანიზაციას საკუთარი პოლიტიკის რეალიზაციისთვის.

„სახელისუფლების პარტიის“ შექმნის მოტივაცია ორგანულად ეწერება ნეოპატრიმონიალური სისტემის ფუნქციონის ლოგიკაში. სახელმწიფოს მეთაურის (კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელის ზედაფენასთან შეთავსებით) სტრატეგიული ამოცანაა კლიენტური ურთიერთობების შექმნა, რომლებიც სამომავლოდ კლიენტურ-პატრონაჟული ქსელის ბატონობის ბაზას ჩამოაყალიბებენ. ეს უზრუნველყოფს მთავრობის მიზნების, როგორც პოლიტიკურ მეწარმეთა, ასევე მასების მხარდაჭერას.

სახელმწიფო სტრუქტურების მოშლისა და მოკუური თერაპიის შედეგად, პატრონ-კლიენტურის ქსელებისთვის შესანიშნავი პირობები შეიქმნა, რომლებიც დაინტერესებულნი იყვნენ სახელმწიფოს ქონებაში ინვესტიციების განხორციელებით.

რასმა კარკლინსი ამგვარი ქსელების წევრებს „ტრანზიციის სპეკულიანტებს“ უწოდებს (Karklins. 2005). ფაბრიკა-ქარხნების დირექტორებმა, დეპუტატებმა და, საერთოდ ხელსაყრელ მდგომარეობაში აღმოჩენილმა კარგად ინფორმირებულმა ჩინოვნიკებმა მშვენივრად გამოიყენეს თავიანთი უპირატესობა პრივატიზაციის პროცესსა და 1990-იანების უკანონობაში, ჰქონდათ კიდევ ამის მიზეზი, რომ „კრიშებით“ თუ მფარველებით დაეცვათ თავიანთი მოგება.

პატრონაჟის ქართული ვარიანტი ყოველთვის არაკეთილსინდისიერ და კორუფციულ კავშირებზე დაფუძნებული სისტემა არ არის. შოთა რუსთაველის აფორიზმი, „რასაცა გასცემ შენია, რაც არა დაკარგულია“, ქართული ქსელური ურთიერთობების კეთილ ბუნებას ასახავს. მაგრამ საზოგადოებრივად ანგარიშვალდებული ელიტების ხელში, პატრონაჟი ხშირად გვევლინება ძალაუფლების, საკუთარი ინტერესების დამაკმაყოფილებელ და მანიპულირების ინსტრუმენტად („ქართულ-ჯიგრული პონტია“); პოსკომუნისტურ საზოგადოებებში ეს სისტემა ხაზს უსვამს საჯაროსა და კერძოს კორუფციულ აღრევას. საქართველოში ამ სისტემის „დამსახურებით“ სამოქალაქო მონაწილეობა ვერ შედგა და რეჟიმის ლეგიტიმაციაც გამოიფიტა.

ლიტერატურა:

1. კიკაბიძე ვ. პატრონ-კლიენტელიზმი არჩევნებს არჩევნებამდე იგებს. <https://www.radiotavisupleba.ge/a/24419172.html> [19.03.2019]
2. კლიენტელიზმი. სოციალურ და პოლიტიკურ ტერმინთა ლექსიკონი-ცნობარი (2004). [სარედ.: ჯგუფი: ედუარდ კოდუა და სხვ. ; გამომც.: ლაშა ბერაია] - თბ. : ლოგოს პრესი, - 351გვ. (სოციალურ მეცნ. სერია/რედ.: მარინე ჩიტაშვილი). <http://www.nplg.gov.ge/gwdict/index.php?a=term&d=6&t=4664> [19.03.2019]
3. კუჭუხიძე ვ. ნეპოტიზმიდან კლიენტელიზმამდე. <http://netgazeti.ge/opinion/17174/> [19.03.2019]
4. ჯონსი ს. (2012). საქართველო. პოლიტიკური ისტორია დამოუკიდებლობის გამოცხადებიდან დღემდე. სოციალურ მეცნიერებათა ცენტრი.
5. Banfield E. (1958). *The Moral Basis to Backward Society*, Clencoe. Ill: Free Press,
6. Jowitt K, (1992). *The New World Disorder: The Leninist Extinction*, Berkeley: University of California Press,
7. Kuzio T. (2001). *Transition in Post-Communist States: Triple or Quadruple?* - Politics. Vol.21. N.3. P.171.
8. Karklins R, (2005). *The System Made Me Do It: Corruption in Post-Communist Societies*. Armonk, New York: M.E. Sharpe.
9. Stefes, C. H. (2006). *Understanding Post-Soviet Transitions: Corruption, Collusion and Clientelism*. Palgrave Macmillan

Neopatrimonialism and Party Clientelism

Teimuraz Kareli

Ilia State University Institute of Political Science

Abstract

The article deals with the features of formation of the party systems in the post-Soviet space. To understand the specific processes, the attention is focused on the inverse logic of the post-Soviet states, the basic features of which can be expressed by the concept of neopatrimonialism. In this context the functioning features of political parties, their principal tasks and the logic of creating the "power party" are described. The article examines the key criteria for the concept of the dominant party, such as its ability to consistently and steadily win the elections, the significant duration of its stay in power, as well as its personnel control over the government. In the sociopolitical discourse the "power party" enjoys a privileged ideological position and has more opportunities compared to its competitors to appeal to voters. Along with that the party dominance reveals itself not only in its external manifestation (the stay in power), but also in the substantial one – the ability to exercise an effective political choice. The article analyzes the factors of sustainability of the "power party" systems: the historical merits of the "power party"; the ruling party's ability to effectively take advantage of the electoral system; its strong relationships with the most affluent social groups and major corporations, as well as with the predominant ethnic or linguistic social groups; a privileged access of the ruling party to media resources. These factors are also effective in the polycentric political systems without any dominant party. However, under the dominant party systems they manifest themselves in a complex way, providing the ruling camp with a multi-layered protection due to a synergy effect. Particular attention is paid to the phenomenon of clientelism, widely used by the ruling party as a strategy of political mobilization. However, if discrimination arose by clientelism reaches the level that denies clients the right to choose, this is certainly not consistent with the rules of democracy.

Key words: party system, neopatrimonialism, clientelism, clientpatronage network, post-Soviet transformations, power party.